

Városnézőben

Lengyelországi találkozások

Az egykori szocialista blokk országaiban a rendszerváltozás egyik negatív velejárójaként mindenütt, így Lengyelországban és Magyarországon is erősen csökkent az egymás iránti érdeklődés. A nyugati világ kegyeiért folyó nagyszabású szépségversenyen inkább vetélytársakat láttunk egymásban, s balga módon nem gondoltunk arra, hogy történelmi, gazdasági, geopolitikai és egyéb okokból még sokáig természetes szövetségesei maradunk egymásnak, s könnyelműség az évtizedek, évszázadok során kialakult kapcsolatokat veszni hagyni.

A budapesti Lengyel Intézet igazgatója, Maciej Szymanowski, aki hivatalánál fogva nap mint nap érzékeli ezt az állapotot, azzal az országimázs-javító ötlettel fordult az Európai Utas főszerkesztőjéhez, hogy a lap és annak tévéműsora mutassa be a mai Varsót és Gdańskot. Így került az Európai Utas forgatócsoportja Lengyelországba, s próbálta négy napba „belegyömöszölni” a rengeteg információt és látnivalót.

Varsó a harmadik évezredben

Varsóban elsőként az építészeti szempontból rendkívül látványosan és dinamikusán fejlődő főváros tavaly kinevezett főépítéséhez, MICHAŁ BOROWSKIHOZ látogattunk el a sztálin-barokk Kultúra és Tudomány Palotájában lévő főépítési irodába.

– Igazgató úr! Mielőtt önhöz jöttünk volna, munkatársai megmutattak nekünk néhány új varsói épületet, többek között az Europlex Irodaházat, a Fim Towert, a Legfelsőbb Bíróság épületét, a Foster tervezte irodaházat. Megannyi magasba szökő felkiáltójel, amely kiemelkedik a lakótelepek szürkeségéből, nem kis kontrasztot alkotva azokkal. Milyennek látja az építész szemével Varsót a harmadik évezredben?

– Varsó folytonos növekedésben lévő város. Lakossága jelenleg az ország lakóinak mindössze 5 százalékát teszi ki, ami más európai nagyvárosokhoz, különösen Budapesthez viszonyítva alacsony arány. Ezért úgy vélem, hogy Varsó a következő évtized során 3-4 vagy akár 5 milliós világvárossá is válhat, s ebből következik, hogy fejlődnie kell. Varsóban már most is több tízezer lakás épül évente, összesen közel egymillió négyzetméternyi alapterületen, részben modern épületekben, részben hagyományos stílusú vagy felújított házakban. Az egész város egy nagy építési terület, s ez az állapot még bizonyára sokáig így is marad.

És azt se felejtjük el, hogy Varsó valószínűleg az egyetlen olyan európai város, amelynek nincs városközpontja. Ami volt, azt először a második világháború idején rombolták le, majd a még megmaradt épületek jó részét is elbontották az ötvenes évek elején. A helyén épült fel a Szovjetunió ajándékaként a Kultúrpalota – ahol most is beszélgetünk –, amelyet, mint látták, beépítetlen terület vesz körül: mintegy 25-30 hektárnyi üres térség, és jelenleg ez Varsó központja. Vagyis itt kell létrehozni a városközpontot.

– És hogyan egyensúlyoznak a hagyomány és a modernség között? Varsó sajátos helyzetű város, hiszen nem maradt meg a város régi szövete úgy, mint például Budapesten vagy más európai városokban, ezért itt talán bátrabban lehet építkezni.

– Ez olyan kérdés, amely mindig aktuális volt és marad a varsóiak számára. Varsóban a második világháború nyomán az épületeknek csak mintegy 10 százaléka maradt épen, ezért aztán a varsóiakban erősen él a vágy, hogy újjáépüljenek bizonyos régi épületek. Erre a legjobb példa talán az Óváros, amelyet a háború után teljes egészében újraépítettünk, de több ilyen példa is akad. Az a szándékunk, hogy a történelmi terek továbbra is úgy épüljenek újjá, hogy ahol az egykori épület helyén nincs semmi, ott, ha lehetséges, a régit építsük fel újra.

Én úgy vélem, hogy a varsói építészeti hagyományokat sokféle módon lehet folytatni – lehet úgy is, hogy újra felhúzzuk a régi épületeket, de úgy is, hogy a környék régi házaival harmonizáló modern épületeket emelünk. Nincs erre egyetlen csálhatatlan recept, többféle elképzelést kell ötvöznünk.

– *Mi a helyzet a varsói lakásvagyonnal? Ki a tulajdonos, ki fedezi az állagmegóvást, a felújítások költségeit, kinek a fenntartásában vannak a bérlakások? Ez a kérdés azért érdekes számunkra, mert itt másként alakult a lakásvagyon tulajdonlása, mint Budapesten – Varsóban a kárpótlás során az egykori tulajdonosok visszakapták házaikat, ingatlanaikat, nálunk a kárpótlás másként zajlott.*

– Varsóban jelenleg körülbelül 1 700 000 ember lakik, vagyis minimum 500 ezer lakásról beszélhetünk. A lakások túlnyomó többsége a lakók tulajdonában van, ugyanis már a kommunista rendszer idején, a hetvenes években elkezdték a bérlakásokat a bérlőknek értékesíteni. Ehhez jöttek még a szövetkezeti lakások, a lakásszövetkezeti forma, amely lehet, hogy eredetileg csupán a kommunista rendszer díszletéül szolgált, ma azonban már igazi szövetkezeti formáról beszélhetünk, ahol az emberek valóban tulajdonosok.

Ezzel összefüggésben a fő gondunk az, hogy igen sok házban ugyan igazi lakástulajdonosok laktak, csakhogy ez önmagában nem old meg mindent, mert mit lehet kezdeni

például a hatvanas években épült, mára teljesen lepusztult, öreg lakótelepekkel? A lakások tulajdonosainak most össze kell fogniuk, hogy megszervezzék házaik felújítását, csakhogy ebben már nem számíthatnak a város segítségére, mert hiszen ők a tulajdonosok.

Ugyancsak komoly gondot jelentenek az úgynevezett kommunális lakások, ahol a lakók lakbért fizetnek. A lakbér azonban maximálva van, mégpedig olyan összegben, amely messze nem fedezi a felújítási költségeket.

Hasonló gondok merülnek fel a visszaigényelt ingatlanok esetében is. Mint említettem, Varsóban a lakásoknak csak kis része élte túl a háborút, de azért

volt és van bizonyos számú visszaigénylés. A háború előtti tulajdonosok vagy leszármazottaik vissza is kapták házaikat, de a benn lakókkal együtt és persze a mai, leromlott állapotban. Mivel azonban a maximált lakbérnél ők sem kérhetnek többet, meghagyják az épületet olyan állapotban, amilyenben átvették. Az is előfordul, hogy a visszakapott ingatlanban néhány lakást korábban már megvettek a bérlők. Adva van tehát egy omladozó, vegyes tulajdonú ház. Mit lehet ezzel kezdeni?

A régi-új tulajdonosok többnyire azt teszik, hogy a házukat megpróbálják eladni befektetőknek, akik a bent lakóknak cserelakást ajánlanak fel, renoválják az épületet, megváltoztatják funkcióját, szállodává, iroda-épületté, új lakóházzá alakítják.

– *Varsó az ön szavaival élve világvárosi fejlődés élén. E tekintetben alapvető kérdés a világgal való kapcsolat megteremtése. Mi lesz a varsói repülőtér sorsa, milyen terveik vannak az úthálózat korszerűsítésére, a közlekedés megszervezésére? Azt már magunk is tapasztaltuk, hogy a közlekedési dugók a széles utakkal rendelkező Varsóban sem ismeretlenek.*

– Az infrastrukturális, főleg pedig a közlekedéssel kapcsolatos kérdések alapvető jelentőségűek. Onnan kell kezdenem, hogy a kommunista rendszer bukásával, az 1989-es átalakulás után, a szabadság jegyében Varsót felosztották tízegynéhány önkormányzati egységre, amelyek egészen a közelmúltig saját hatáskörrel, önállóan működtek. Ez a struktúra azonban a legkevésbé sem alkalmas arra, hogy például autópályát, repülőtérrel, metrót építsünk, vagy hogy megszervezzük a városi közlekedést. A rossz tapasztalatok mára ráébresztették honfitársainkat arra, hogy ezen a struktúrán változtatni kell. Tavaly ősztől Varsó újra egyetlen szervezeti egység, amelyet a közvetlen választásokon megválasztott Lech Kaczyński főpolgármester irányít, akinek osztatlan végrehajtó hatalma van. Én pedig, szintén tavaly óta, Varsó első rendszerváltás utáni főépítész vagyok, ugyancsak széles hatáskörrel és persze teljes felelősséggel is mindazért, ami irányításom alatt a várossal történni fog.

Elmondhatom tehát, hogy csupán most teremtődtek meg a megfelelő körülmények a város fejlesztéséhez. A korábbi rendszer infrastrukturáját az általános gazda-

sági nehézségek miatt már a hatvanas évektől kezdve alig fejlesztették, ezért most óriási hátrányokat kell behoznunk például az úthálózat területén.

Kérdezte, hogy mi lesz a repülőtér sorsa. A helyzet az, hogy az Okęcie nevű varsói repülőtér, szerencsésen vagy szerencsétlenül, a városon belül van. A Varsóba érkező utasoknak ez hallatlanul kényelmes, hiszen öt-tíz perc alatt bent vannak a központban. Azoknak a százazreknek viszont, akik a repülőtér környékén laknak, ez már egyáltalán nem olyan kellemes. A repülőtér kapacitását növelni kell, a jelenlegi 5 millió helyett évi 10 millió utas fogadására kell alkalmassá tenni. Varsó távlati stratégiai tervei szerint azonban a repülőtér helye a városon kívül van. Itt több lehetőség is felmerült. Az egyik elképzelés szerint az új repülőtér Varsó és Łódź között félúton épülne fel, ám ez gyorsvasutat, autópályát is feltételez a két város között. Egy másik elképzelés szerint Varsótól északra lenne az új repülőtér, Modlinban, ahol most is működik egy katonai repülőtér, s esetleg e mellett épülhetne fel az új és teljesen korszerű légikikötő. Mindez még nem dőlt el, de a feltételek adva vannak a távlatos döntésekhez, és most már rajtunk múlik, hogy a város javára élni tudjunk a lehetőségekkel.

Varsói gépkocsivezetőnk minden helyismeretére, ügyességére szükségünk volt ahhoz, hogy a kora délutáni közlekedési dugókat kikerülve, időben érjünk a főpolgármesteri hivatalba, ahol ANDRZEJ URBAŃSKI főpolgármester-helyettessel (a lengyel terminológia szerint: elnökhelyettessel) beszélgettünk.

– *Elnök úr, mit tesz a város vezetése annak érdekében, hogy minél kényelmesebb életkörülményeket biztosítson a varsóiak számára? Gondolok itt főleg a városi közlekedésre, a zöldterületek megővésére, az egészségügyi ellátásra.*

– A városi közlekedést illetően szeretnék két dolgot különválasztani. Az egyik a tömegközlekedés, amelyre a város büdzséjének közel egyötödét fordítjuk, mintegy 400 millió eurót. Az autóbusz-, villamos- és metró-üzemeltető vállalatok majdnem százszázalékos városi tulajdonban vannak. Ezeket a gazdasági egységeket ebben az évben hoztuk létre azzal a céllal, hogy biztosítsuk a varsói lakosoknak az alapvető közlekedési szolgáltatásokat. A legnagyobb kiadást a nyugdíjasok és a tanulók kedvezményes bérleteinek támogatása jelenti. Itt zárójelben megjegyzem, hogy pereskedni fogunk a kormánnyal, mert nem téríti meg nekünk ezt a bérlet-támogatási összeget.

A másik dolog, amelyre ennél is többet, 450 millió eurót költünk, az új utak építése és a meglévők karbantartása. Itt komoly gondokkal küszködünk, mivel egy éve, amikor a város vezetését átvettük, azt tapasztaltuk, hogy a korábbi pályázatásoknál mindig ugyanazok a cégek nyertek, s szeretnék ezen némiképp változtatni, ami nem kis nehézséget jelent a monopolhelyzetben lévő cégek összejátszása miatt, amelyet nagyon nehéz letörni.

– *A közlekedés fejlesztése, a permanens építkezés veszélyeztetheti a Varsóban még meglévő, imponálóan jelentős nagyságú zöldterületeket. Mit tesz a város vezetése a parkok, ligetek, játszótérek megóvása érdekében?*

– Valóban, Varsóban talán éppen a zöldterületek a legszebbek, és amennyire ismerem az európai városokat, büszkék lehetünk arra, hogy nálunk milyen sok területet sikerült parkoknak megőriznünk. Kaczyński főpolgármester úr határozottan kiáll a mellett, hogy ez

maradjon is így, maradjon meg minden zöldterület a városban. Korábban azonban kialakult Varsóban az a helytelen szokás, hogy a zöldterületek védelmére hivatkozva ezekre a területekre nem engedik be az embereket, vagy ha igen, csak kijelölt ösvényeket használhatnak. Szerintem ez erős túlzás: a fű nem lehet fontosabb a gyerekeknél és a szülőknél, ezért azon munkálkodunk, hogy a parkokban, ligetekben, a tereken meginduljon a pezsgés, legyenek a játék, szórakozás, élet színterei.

– *A reggeli forgatás alatt a budapestinél jóval több kutyasétáltató varsóit láttunk az utcákon, a parkokban. Hogyan tudják megoldani a kutyák és a parkok „békés egymás mellett élését”?*

– Nos, itt is, mint – Londont leszámítva – mindenütt a világon, nehéz elérni, hogy a gazdáik takarítsanak a kutyák után. Pedig ezzel a problémával naponta szembeesülünk, sok telefont kapunk a lakosságtól, hogy állítsunk ki parkőröket, büntessük meg a kutyatulajdonosokat. Én úgy vélem, hogy a londoniakhoz hasonlóan a varsóiak is megtanulják, hogy takarítaniuk kell kedvenceik után.

– *Hadd kérdezzek az egészségügyi ellátásról, amely ismereteink szerint Lengyelországban is komoly nehézségeket vet fel. A betegellátás jelentős részben állami feladat, de vannak kifejezetten önkormányzati fenntartás alá eső területei is. Hogyan kezeli ezeket Varsó vezetése?*

– Az egészségügyi ellátás részben valóban a város kompetenciájába tartozik – tízegynéhány kórház van Varsóban városi tulajdonban, de a fenntartást részben az állam, részben a város fedezi. Itt nagyon siralmasak az állapotok, hiszen az egészségügy egész Lengyelországban iszonyú adósságokat halmozott fel. Mondok egy példát a sok közül: városi tulajdonú vállalatok, mint a vízművek, a csatornázási művek vagy a távhőszolgáltatók, a kórházak első számú hitelezőivé váltak, mert a kórházak egyszerűen nem fizetnek például a melegvíz-szolgáltatásért. Mi természetesen nem hagyhatjuk, hogy a kórházakat kizárják a melegvíz-szolgáltatásból, de azt sem engedhetjük el a fülünk mellett, amiről ezeknek a vállalatoknak a vezetői panaszkodnak, hogy őket börtön fenyegeti, ha nem hajtják be a tartozásokat. Igyekszünk ezeken a problémákon segíteni, de ismétlem, ez az

egész lengyel egészségügy gondja, nem kizárólag varsói probléma. A 2004. évre sikerült a költségvetésből jelentős összeget elkülöníteni új egészségügyi beruházásokra, ezzel valamit javíthatunk a kórházállomány helyzetén.

– *Szerepel-e terveik között a kórházak privatizációja?*

– Ez a kérdés visszatérően szóba kerül a vezetői értekezleteken. Dorota Safjan elnökhelyettes asszony például a privatizáció híve, szerinte ez a legjárhatóbb út a bajok orvoslására, Kaczyński elnök úr viszont eléggé óvatos ebben az ügyben. Ő úgy véli, hogy Lengyelországban az utóbbi években annyi igazságtalanság érte az embereket a privatizáció kapcsán, hogy veszélyes lehetne, ha a pácienseket ismeretlen következményeknek tennénk ki. Ez a kérdés állandó vitatéma, és bizonyára teszünk is ez irányban lépéseket, de nagyon óvatosan, megfelelő garanciákkal.

– *Elnök úr beszélt arról, hogy Varsó pereskedik a kormánnyal. Milyen általában a városvezetés kapcsolata, együttműködése a kormánnyal?*

– Rossz, egyértelműen rossz. A kormány ugyanis politikai ellenfelének tartja Kaczyński elnök urat, és büntetni próbálja a varsóiakat, amiért őt választották meg. Ez nagyon szerencsétlen hozzáállás. Mondok erre két példát. Az egyik: erre az évre járt volna nekünk 70 millió zloty metróépítésre a hosszú távú nemzeti gazdasági terveknek megfelelően, de mind ez ideig egyetlen zlotyot sem kaptunk. Mi azonban változatlanul tartjuk az ütemtervet, készek vagyunk, ha kell, akár a varsóiak pénzéből fedezni az építkezést, de persze tudatjuk velük, hogy a kormány újfent becsapta őket.

A másik példa: nagyon nyugtalanító jelzések érkeznek hozzánk arról, hogy a pénzügyminisztérium az állam eladósodásának következményeit megint az önkormányzatokra akarja áthárítani. Mivel pedig Varsó a legnagyobb költségvetésű város, ezek a következmények a varsóiakat fogják a legjobban sújtani. Ez nagyon rossz, nagyon nyug-

talanító jelzés, tudni kell ugyanis, hogy a nagyvárosok költségvetései sokkal jobb helyzetben vannak, mint az állami büdzsé. Szerintem alkotmányellenes eljárás az, hogy mintegy pótlólag megadóztatják az embereket pusztán azért, mert Varsóban élnek.

– *Elnök úr, a városvezetésen belül önhöz tartoznak a kultúrával kapcsolatos kérdések. Hogyan jut kifejezésre a „varsóiság”, a varsói karakter a város kulturális életében?*

– Ez a szívemhez nagyon közel álló kérdés. Nekünk, s Európában ezzel talán a második helyen állunk, 17 állandó színházunk van, s ezenkívül még több mint tucatnyi nem állandó színházi együttest is támogatunk. Talán csak Berlinnek van több színháza, mint Varsónak. Ez óriási felelősséget ró ránk, és komoly anyagi megterhelést jelent, de mi ezt szívesen vállaljuk. Sőt, Kaczyński elnök úr úgy döntött, hogy az idén megnöveljük a premierek támogatására szánt összeget. A város ugyanis nemcsak a színházat mint épületet tartja fenn, nemcsak a színészeket fizeti, hanem a színházi premierekhez is anyagi támogatást nyújt.

Itt szerintem – s ezt azért mondom, mert magam is a kulturális élet területéről jöttem – egyfajta sajátos varsói ambícióról van szó: szeretnénk megmutatni, hogy ezekben a mostani, a kultúrára nézve igazán nehéz időkben sem áruljuk el azokat az ideálokat, amelyeket Magyarországon is, Lengyelországban is azok a társadalmi csoportok képviseltek, amelyek a legtöbbet tették a

változásokért, az átalakulásért, s amelyek mostanra a változások legfőbb kárvallottai lettek.

Szeretnénk azt is elérni, hogy Varsóban évente több olyan nagy rendezvény legyen, amely egész Európából idecsábítja a turistákat. Most például azon gondolkozunk, hogy jövőre nagyszabású, egy hónapig tartó fesztiválon mutatnánk be az EU-tagállamok kultúráját, két év múlva pedig talán keleti szomszédaink kultúráját, hiszen Lengyelországnak óriási hagyományai vannak a keleti szomszédokkal való együttélésben, gondolok itt Litvániára, Észtországra, Lettországra, Belorussziára, Ukrajnára. De még Oroszországgal is tudtunk békében élni hosszabb időn át; az utolsó 200 év volt a legnehezebb!

Következő interjúalanyunk RAFAL SKĄPSKI kulturális miniszterhelyettes volt.

– *Miniszter úr, a lengyel–magyar kulturális kapcsolatok évszázadokon át virultak, gazdagok és sokrétűek voltak. Ezek a kapcsolatok a kilencvenes években, a rendszerváltozást követően bizonyos mértékig meglazultak, most pedig, hogy az Európai Unió tagjaivá válunk, megint csak új helyzet áll elő. Vajon ezek a kulturális hagyományok segítségünkre lesznek az unióban, vagy még tovább halványulnak?*

– Meggyőződésem, hogy közös kulturális hagyományaink segítségünkre lesznek. Miközben a kérdését hallgattam, eszembe jutott, milyen nagy hatással volt rám gyerekkoromban Nemecek, *A Pál utcai fiúk* hőse. Ezt a könyvet újra és újra elővettük, részleteit eljátszottuk pajtásaimmal az udvaron, vagy éppenséggel kiélesztítettük a történetet saját fantáziánk szerint.

Példaképeinknek, saját kortársainknak tekintettük a Pál utcai fiúkat, pedig ők egy másik korban éltek. Aztán eszembe jutott 1956, az otthoni beszélgetések, a döbbenet, az együttérzés, a magyar árvák megsegítésének szándéka. És még egy nagyon, nagyon régi emlék, azaz inkább tény: ükapámat annak idején tíz évi börtönrre ítélték az osztrák uralom elleni lázadás vádjával. A Brünn melletti Spielbergben raboskodott, és az 1848-as magyar forradalomnak köszönhetette, hogy sokkal korábban szabadulhatott.

Vagyis a történelmi kapcsolatok emlékezete eleve nem él, sorolni sem kell őket, elég például ennyit mondani: Bem apó, és mindent értünk. Elég emlékezetünkbe idézni a második világháború eseményeit, a lengyeleknek nyújtott magyar segítséget, a Magyarországon tanuló lengyel menekült diákokat vagy a lengyel futárokat, akik a hegyeken átkelve, a mai Szlovákián át jutottak Magyarországra, hogy továbbítsák a fontos híreket, hogy üldözött embereket menekítsenek.

Őn azt mondta, hogy 1990-től a kapcsolataink némiképp meglazultak. Ez azonban nemcsak a lengyel–magyar, a magyar–lengyel kapcsolatokra érvényes. Az egykori keleti blokk országainak kapcsolatai mind megváltoztak. Oroszországnak már nem volt szüksége Lengyelországra a nyugati kapcsolatok építésében, Oroszország átlépett Lengyelországon, már Lengyelország feje fölött építi kapcsolatait Európa és a világ országaival. Az orosz–lengyel kapcsolatok újjáélesztésének szándéka hasonlít a lengyel–magyar, vagy akár a lengyel–cseh kapcsolatok helyzetére is. Egyszerűen arról van szó, hogy amikor ránk köszöntött a szabadság, kis időre, szerencsére csak átmenetileg, hirtelen megfeledeztünk egymásról, már nem voltunk olyan fontosak egymásnak, mint azelőtt, amikor politikai szempontból is egymásra voltunk utalva.

Most megint eljutottunk oda, hogy fel kell újítani kapcsolatainkat, ki kell építeni az együttműködés gyakorlati feltételeit az irodalom, a film és egyéb művészeti ágak területén. Valóban keveset tudunk egymásról, nem tudjuk például, mi történt az elmúlt 10-13 évben a lengyel vagy a magyar képzőművészetben, pedig sok minden változott, nem tudunk az új alkotókról, ezt mind pótolnunk kell.

A Magyar Köztársaság miniszterelnökének és kulturális miniszterének látogatása alkalmából aláírt államközi szerződés formálisan, adminisztratív oldalról is meggyorsíthatja a két ország közötti együttműködést. De nagyon fontosak lehetnek itt a közvetlen, személyes kapcsolatok is. Látom, hogy kulturális miniszterünk, Dąbrowski miniszter úr hogyan újít fel, épít tovább vagy éppen kezdeményez nemzetközi együttműködések nagyon jó személyes, baráti kapcsolatai révén. Ez volt Magyarországon is, amikor Kwaśniewski államelnök kíséretjeként ott járt, és találkozott a magyar kulturális miniszterrel, de nemcsak ott találkoztak, hanem a viseigrádi csoport keretében vagy a UNESCO miniszteri találkozói vagy az uniós előkészítő tárgyalásokon is.

Mostanában érlelődik az a gondolat, hogy be kellene mutatni azokat a máig élő kulturális hagyományokat, amelyek Lengyelország déli régiójához, a történelmi Galiciához s annak fővárosához, Krakkóhoz kötődnek, amelyek fontosak voltak közös történelmünkben és általában Közép-Európa történelmében. Ez az igen figyelemre méltó kezdeményezés Magyarországról, a Közép-európai Kulturális Intézettől indult ki. 2005-ben Budapesten nagyszabású kiállítást tervezünk, amely *Krakkó arcai* címmel végre a maga sokoldalúságában mutatja majd be azt a várost, amely 2000-ben az „Európa Kulturális Fővárosa” büszke címet viselte.

Az utóbbi időben jó néhány magyar könyv itteni megjelenésének lehettünk tanúi – Kertész Imre, Jókai Anna, Bodor Ádám, Márai Sándor, Kovács István és mások könyveit különféle kiadók jelentették meg. Ezek a kiadások azt mutatják, hogy igenis van nálunk igény a kortárs magyar irodalomra, és nem csak a kortárs irodalomra, hiszen a klasszikusok közül nemrég megjelent a magyar Mickiewicznek nevezett Vörösmarty egy kötete is. Márpedig a kiadók, ha nem volna olvasói kereslet ezekre a könyvekre, pusztán rokon-szenvből a mai piaci viszonyok között nem adnák ki őket.

Megemlíteném azt a fesztivált, melynek keretében bemutattuk a nagyszerű magyar filmrendező, Szabó István összes filmjét. A fesztivál nyitófilmje a *Mephisto* volt. Van tehát igény a magyar kultúra bemutatására.

Az ön kérdéséből kicsendült egyfajta bizony-

talanság, hogy mi lesz a lengyel–magyar kapcsolatokkal az uniós csatlakozás után. Én azt hiszem, hogy ezek a kapcsolatok erősödni fognak. A csatlakozó országok csoportjában vagyunk mi is, a magyarok is, és szükség-szerű lesz az, hogy kölcsönösen támogassuk egymást, hogy azonos hangon beszéljünk azokkal az országokkal, amelyek már régóta stabil tagjai az uniónak.

Mit jelent gdańskinak lenni?

A Lengyelország változatos történelméhez képest is különösen mozgalmas múltú Gdańsk ma már egyértelműen lengyel város. Az önállóságára, városi előjogaira oly büszke, a német lovagrenddel vagy akár Báthori István nagy lengyel királlyal is szembezálló, Rákóczi Nagyságos Fejedeleme oltalmat nyújtó Hanza-város emlékét már csak a régi, főleg óvárosi épületek őrzik. A dicső múltra ráakódott a legújabb kori történelem: a világháború, a ki- és betelepítések, a hajógyári megmozdulások, a Szolidaritás-mozgalom, napjainkban pedig a Balti-tenger melléki regionális együttműködés perspektívái.

MIECZYSLAW ABRAMOWICZ író, színháztörténész a sajátos gdański identitásról beszél.

– *Abramowicz úr, ön igazi gdański lokálpatrióta, aki egyúttal a város történetének egyik legkiválóbb ismerője is. Nem tudom, mennyire reális kérdés, hogy soroljon fel néhány történelmi tény, amely hozzájárult a sajátos, egyedülálló gdański identitástudat kialakulásához?*

– Nagyon nehéz erre a kérdésre válaszolni, s valahányszor magam is eltöprengem azon, mit jelent gdańskinak lenni, nem a város ezeréves történelmének nagyjelenetei jutnak az eszembe, hanem nagyon prózai találkozások, például annak idején a szomszédainkkal, amikor néhány éves koromban az édesanyám elküldött a boltba, s ott olyan emberekkel találkoztam, akik valamilyen furcsa nyelven beszéltek, mintha lengyelül, de mégis másként. Később aztán, már iskolás koromban, amikor érdeklődni kezdtem Gdańsk történelme

iránt, s bejártam a várost és környékét, olyan idegen nyelvű feliratokkal találkoztam, amelyeket nem értettem. Vagy amikor ellátogattam osztálytársaimhoz, és lakásuk ajtaján azt olvastam, hogy *Briefe*, vagy a fürdőszobában, hogy *warm*, *kalt*. Ekkoriban kezdtem töprengeni azon, hogy én magam honnan is származom, hogy kerültem ide. A válasz természetesen nagyon egyszerű: szüleim a háború után azért jöttek ide, Gdańskba, mert édesapám itt kapott munkát, ők tehát nem kitelepítettek voltak. És így kezdett épülni az én gdańskiságom – részben abból, amit a szüleim Lublin környékéről hoztak magukkal: az ottani szokásokból, anyám leveiseiből, az ünnepi rítusokból, másfelől viszont abból, amit magam körül láttam az utcán: a német feliratokból, a német, zsidó és orosz temetőkből. És ebből a sokféle összetevőből lassan kialakult az, amit mai gdański identitásnak nevezhetnénk. Persze ez az egész kérdés nem olyan egyszerű, mint ahogyan ebből a rövid elbeszélésből kitetszik.

– *Persze, hiszen a sajátos gdański identitás biztosan nem az utóbbi száz évben alakult ki.*

– Ez igaz, csak hogy a mi mai gdański mivoltunkkal kapcsolatban bátorodom kijelenteni, hogy annak csupán egyik alkotóeleme az ezeréves gdański törté-

nelem, amelyet mi természetesen kész örömmel a magunkénak vallunk, büszkék vagyunk rá, ez magától értetődik. Ne felejtjük el azonban azt sem, amiről a lengyelek sajnos gyakran megfélemedeztek, hogy Gdańsk nagysága, történelmi, gazdasági, pénzügyi, ipari és nem utolsósorban tudományos nagysága nem kizárólag a lengyelek érdeme, akik Gdańsk ezeréves történelme során, mondjuk ki őszintén, általában kisebbségben voltak a városban. Ezt a nagyságot olyan emberek építették fel, akik német, holland, jiddis vagy orosz nyelven beszéltek. És ebből a konglomerátumból, ebből a sokféle népből, hagyományból, vallásból, nyelvből épült fel a nagy egész, s én éppen ebben látom Gdańsk történelmi nagyságát.

Mára úgy alakult a történelem, hogy ez a város, amelyben most beszélgetünk, tipikusan lengyel város, az utcán lengyelül beszélnek. Egészen más dolog viszont a történelem. Másmilyen a mai gdański lengyelek történelmi emlékezete, és egészen másmilyen azoké a németeké, vagy mondjuk úgy, németül beszélő gdańskiaké, akik a háború következtében Németországba, esetleg Argentínába vagy Izraelbe kerültek. Hiszen Gdańskban nem csupán németül beszélő emberek laktak, hanem jelentős számban zsidók, hollandok, skótok és oroszok is, akik vagy akiknek a leszármazottai szanaszét szóródtak a világban. Ők egészen másként gondolnak Gdańskra, mint mi, ők egy nagy traumát, előbb a menekülés, majd az elűzetés traumáját őrzik emlékezetükben. Ez ugyanis két külön dolog: előbb menekülni kényszerültek a kelet és dél felől támadó szovjet csapatok elöl, német parancsra, aztán pedig a nemzetközi egyezmények, a jaltai döntések értelmében kitelepítették őket. Tehát az ő emlékezetük egy nagy traumát őriz, míg a miénk azokat a nagy reményeket őrizi, amelyek a későbbi gdański eseményekhez, az úgynevezett „visszaszerzett földek” fogalmához, az 1970-es decemberi történésekhez, főleg pedig 1980 augusztusához vagy még később, 1989 júniusához kapcsolódtak. Nekünk, lengyeleknek Gdańsk a jövőbe vetett remények megtestesülését jelenti, azoknak viszont, akik elhagyni kényszerültek a várost, azoknak soha nem szűnő fájdalmat jelent.

– *Azok, akiknek el kellett menniük, talán jobban megőrizték azt a gdański identitást, amelyben éltek, s*

amely már nincs meg. Akik viszont maradtak, együtt változtak a várossal, s erre az egészre még ráakódott a Szolidaritás-mozgalom is a maga mitológiájával. Mindez összekeveredett.

– Én azt hiszem, valójában jó, hogy így összekeveredik minden. Az utóbbi húsz évben egyre gyakrabban találkozunk mi, gdański lengyelek és a Németországból érkező egykori gdańskiak. Én nagyon fontosnak tartom, hogy véleményt cserélünk egymással. Ezenkívül itt, a mai Gdańskban úgy húsz év óta hallatlan nosztalgia tapasztalható az iránt a Gdańsk iránt, amely már nincs, és már soha nem is lesz, mert már nincsenek meg azok az egykori emberek, azok az épületek, utcák, utcanevék. Mégis él ez a nosztalgia, és megjelenik például az irodalomban.

Három kiemelkedő író nevét kell itt megemlítenem: Günter Grass, Paweł Huelle és Stefan Chwin nevét. Grass természetesen egészen másként ábrázolja a háború előtti, háború alatti és jelenlegi Gdańskot, mint Chwin, akinek szüleit elűzték otthonukból, vagy mint Huelle, aki ugyan Gdańskban született, de családja nem itteni születésű. Más-más dolgokat veszünk észre, tartunk fontosnak, de létezik ez a régi Gdańsk iránt táplált nosztalgia. És nem csak az irodalomban; évek óta jelennek meg nagyon szép albumok régi képes-

lapokkal, a televízióban dokumentumműsorok készülnek a régi Gdańskról, egyre több egykori gdański lakos látogat vissza, s mesél emlékeiről. Az idők során aztán a mai gdańskiak Galiciából, Varsóból, a keleti végekről hozott emlékei és az egykori gdańskiak háború előtti emlékei lassan egymásba fonódnak, és ebből fokozatosan kialakul a német nyelvű gdańskiak és a lengyel nyelvű gdańskiak által formált közös mitológia, a nagyszerű, csodás Gdańsk mitológiája.

Az 1980-as augusztusi megállapodás helyszínéül szolgáló hajógyári munkavédelmi központban rendezték be a Szabadsághoz vezető utak című nagyszabású kiállítást, amely a Szolidaritás-mozgalom történelmi előzményeit, eseményeit, hatását mutatja be. A maga nemében egyedülálló kiállítás igazgatója DANUTA KOBZDEJ.

– *Igazgató asszony, kinek a kezdeményezésére, milyen pénzügyi forrásokból jött létre ez a nagyszabású kiállítás?*

– A kiállítás 2000-ben nyílt meg, a gdański egyezmény aláírásának 20. évfordulójára és a Lengyel Kulturális Minisztérium, valamint Gdańsk város anyagi támogatásával jött létre. Jelenleg a városi önkormányzat keretéből tartjuk fenn, és természetesen azokból a pénzekből, amelyekhez a Szolidaritás Centrum Alapítvány különböző pályázatok révén jut hozzá.

– *Ki tervezte meg, ki rendezte a kiállítást?*

– A kiállítás forgatókönyve már 1999-ben elkészült, elsősorban Antoni Pawlak és Jarosław Rybicki munkájának eredményeként – a városi önkormányzat megbízásából ők állították össze a kiállítás forgatókönyvét, a technikai kivitelező pedig a Łaźnia Modern Művészeti Központ volt.

– *Milyen a kiállítás iránti érdeklődés?*

– Kiállításunk egyre nagyobb, folyamatosan növekvő népszerűségnek örvend. Eleinte, amikor megnyitottuk, nagyon-nagyon sokan látogatták, bár pontos adataim nincsenek, mivel kezdetben a kiállítás még nem tartozott közvetlenül az Alapítvány irányítása alá. A 2001. és a 2002. évről viszont elmondhatom, hogy a látogatók száma évi 15 és 20 ezer között mozgott. 2003-ban jelentős növekedést tapasztaltunk, a látogatók száma biztosan meghaladta a 25 ezret. A tendencia mindenképpen növekedést mutat, aminek nagyon örülünk, hiszen komoly népszerűsítő, promóciós tevékenységet folytatunk a kiállítás megismertetése érdekében.

– *Milyen a látogatók közt a fiatalok aránya?*

– A kiállítást eleve a fiataloknak szánták, azoknak a korosztályoknak, amelyek az itt látható történelmet nem vagy csak könyvekből ismerik. Mivel pedig a kiállítás multimédás jellegű, a fiatal látogatók nagyon elégedetten szoktak távozni, még ha befelé jövet talán arra gondolnak is, hogy na, itt van még egy unalmas múzeum. A beszélgetések vagy kérdőíves közvéleménykutatások is megerősítik, hogy a fiatalok nagyon pozitív módon viszonyulnak a kiállításához, erről tanúskodnak egyébként a vendégkönyvi beírások is. Ennek a kiállításnak a megtekintését sajátos történelemórának is tekinthetjük, és a tanárok gyakran élnek is az itteni technikai lehetőségekkel, hogy élőbbé tegyék a történelmi események oktatását.

BOGDAN LIS, a Szolidaritás-mozgalom egykori legendás vezérkarának tagja ma többek között a Szolidaritás Centrum Alapítvány elnöke, azé az alapítványé, amely ma a Szabadsághoz vezető utak című kiállítását működteti.

– *Elnök úr! Önnek nem kell végignéznie a kiállítást ahhoz, hogy felidézze magában az akkori eseményeket. Hogyan emlékszik azokra a napokra, hónapokra, elsősorban a Szolidaritás vezetőinek felelősségére, s ezen belül a saját felelősségére?*

– Kétségkívül nagy volt a felelősségünk, nagy teherként nehezedett ránk. Tudatában voltunk annak, hogy az emberek megbíznak bennünk, hisznek abban,

hogy okos, átgondolt döntéseket fogunk hozni, hogy következetesen kitartunk a győzelemig, s ez bizony felelősséget rótt ránk. Ha a katonai állapot idején valaki börtönbe került, mert követte a mi sztrájkra vagy tüntetésre buzdító felhívásunkat, ha valaki életét veszítette, mi felelősséget éreztünk érte, a börtönbüntetéséért, haláláért, és ez óriási lelki teher volt. Éppen ezért, ha közülünk valakit börtönbe zártak, azt attól a pillanattól kezdve már nem nyomta ez a felelősség, hiszen kirekesztődött az életből, s így a börtön nem csupán valami borzalmas dolgot jelentett, hanem egyfajta lelki könnyebbséget is. Ilyen idők voltak azok.

– *Milyen szerepet játszott Gdańsk és a Szolidaritás a kelet-európai változásokban, egyáltalán Európa történelmének alakulásában?*

– Jelentős, mondhatnánk, meghatározó szerepet játszott. Itt, a kiállításon egymással szemben két szimbolikus falrészlet áll. Az egyik annak a hajógyári kerítésfalnak a részlete, amelyen Lech Wałęsa 1980-ban átugrott, elindítva ezzel a hajógyári sztrájkot. A másik fal a berlini falnak egy kis részlete, amelyet az 1980-as hajógyári egyezmény aláírásának 20. évfordulójára ajándékozott a múzeumnak Berlin polgármestere. Ez a két szimbolikus fal valójában a kommunizmus leáldozásának kezdetét és végét jelképezi. Vagyis azt, ami a gdański hajógyárban elkezdődött, azt az utat, amely az utána következő évtizedben a kommunizmus bukásához vezetett, és magát a kommunizmus bukását, amelyet a berlini fal lebontása jelképez. Mindaz, ami Lengyelországban, Európában történt, valójában itt kezdődött. És a Szolidaritás győzelme, az, hogy megtudott egyezni a kommunistákkal, s így a kommunisták más szemmel kezdték nézni az Európában, egyáltalán a

világban zajló változásokat, nem féltek annyira, s ezért meg lehetett velük egyezni más európai államokban is. Az elkövetett bűnökért történő felelősségre vonás persze megtörtént, bizonyos értelemben ma is tart még, és ez nem boszorkányüldözés, hanem normális folyamat, amely az egyes országokban különböző módon, de normális mederben és nem forradalmi úton zajlik.

– *Teljesültek-e önnek és Szolidaritás-béli társainak a vágyai? Úgy alakultak-e az események, ahogyan önök elképzelték, vagy egészen másként? Mi lett a hajógyáriakkal, és mit csinál most ön?*

– Alapvetően teljesültek a vágyaink, hiszen Lengyelország ma szabad, demokratikus berendezkedésű ország, amelyet a lengyelek irányítanak, s már nem kell külső parancsoknak engedelmessé válniuk. Ha azonban azt a kérdést tesszük fel, hogy minden elképzelésünk valóra vált-e, akkor azt kell mondani, hogy természetesen nem, hiszen mi a demokráciát könyvekből ismertük, filmekből ismertük. Elméletben tudtuk, hogyan működik egy demokratikus rendszer, de más dolog tudni, és egészen más dolog közvetlenül megtapasztalni valamit. Hiszen a demokrácia felelősségvállalást is jelent, amire a kommunista rendszer nem tanított meg bennünket, a rendszer maga vállalta magára a felelősséget mindazért, ami történik, a társadalmat felmentette a gondolkodás, a felelősségvállalás alól. Az új helyzetben aztán a döntéshozatal és a döntésekkel járó felelősség vállalása jelentette az első

nagy nehézséget, amellyel sokan a mai napig sem tudnak megbirkózni – jobban szeretnék, ha valaki más döntene helyettük.

De ismétlem, általában véve teljesültek a vágyaink: Lengyelország szabad lett, Európa megszabadult a kommunizmustól, a világ biztonságosabb lett a két, egymással szembenálló katonai blokk nélkül.

– *És hogyan alakult az ön személyes sorsa? Mit csinál most?*

– Hogy mit csináljak? Nos, ahogyan már előbb is mondtam, Lengyelország szabad, demokratikus ország lett, az állam már nem szól bele az emberek magánéletébe, bárki folytathat privát gazdasági tevékenységet, részt vehet különféle társadalmi mozgalmakban. Én személy szerint magánvállalkozó vagyok, van egy cégem, ugyanakkor különböző társadalmi szervezetekben tevékenykedem, elnöke vagyok a Szolidaritás Centrum Alapítványnak, de párttag is vagyok: a Szabadság Unió regionális alelnökéeként és az országos tanács tagjaként próbálok összeegyeztetni a különféle társadalmi kötelezettségeket. Így aztán a saját bőrömmön tapasztalom meg a demokráciát, kétfelől is: mint közember s mint olyan polgár, akinek számos kérdésben befolyása, döntési lehetősége és ezzel járó felelőssége van.

Szenyán Erzsébet

